

**SVERIGES
SKOLLEDARE**

Säkerhet och krisberedskap i skolan

En rapport om skolledares stöd i arbetet med skolans krisberedskap

Sammanfattning av rapporten

Två av fem skolledare rapporterar att deras arbetsgivare saknar eller har en bristande plan för säkerhet och krisberedskap. Dessutom rapporterar hälften att de saknar tillräckligt stöd från sin arbetsgivare i frågor som rör säkerhet och krisberedskap. Det visar färsk data från Sveriges Skolledare.

Undersökningen visar att många huvudmän behöver höja ambitionsnivån i sitt förebyggande säkerhetsarbete. Bara drygt hälften av rektorerna¹ är fullt nöjda med den gällande kris- och beredskapsplanen. Särskilt inom grundskolan finns det brister som behöver åtgärdas i samarbete mellan huvudmän och skolledare för att säkra en hög beredskap.

Sveriges Skolledare har även sedan tidigare uppfattat att säkerhetsarbetet tenderar att bortse från skollärans viktiga roll och behov. Svaren i enkäten bekräftar denna bild. Här behövs omgående kompletteringar som gör att även skollärarna omfattas av de planerade insatserna parallellt med övrig personal.

Generellt verkar fristående huvudmän ha ett mer systematiskt arbete än sina kommunala kollegor. Delar man upp den fristående sektorn utifrån om det finns krav på regelbunden vinstutdelning eller inte, så framgår ett annat mönster där vinstutdelande huvudmän har större brister i sitt säkerhetsarbete än kommunerna.

Planer för säkerhet och krisberedskap behöver kunna möta flera olika situationer. Det är tack och lov väldigt ovanligt med omfattande kriser och krig, men tyvärr desto vanligare med mer lokala hot- och/eller våldssituationer. Vår undersökning visar att en av fem rektorer blivit utsatta för hot- och/eller våldshandlingar det senaste året. Många blir utsatta upprepade gånger. Det systematiska säkerhetsarbetet måste också omfatta rektorers arbetsmiljö i dessa mer vardagliga situationer.

Slutsatser och krav

- Det är bra att frågan om skolans krisberedskap uppmärksammas och att såväl staten som myndigheterna ser över sitt regelverk och sina insatser. Den förvirrade situation som många gånger rådde under Corona-pandemin får inte upprepas. Det är viktigt att det tydliggörs vilken myndighet som har ansvar för skolans regelverk i en krissituation.
- Det är orimligt att huvudmän för fristående sektor inte ska ha någon roll i säkerhets- och beredskapsarbetet vid krigsfara eller krig. Att den kommunala huvudmannens rektorer ska kunna ta ansvar för alla hemkommunens elever vid en omfattande nedläggning av hela den fristående sektorn är helt enkelt inte möjligt.
- Den nuvarande förordningen som reglerar skolväsendet under krig och vid krigsfara är relativt oprecis i sin utformning och lämnar stort utrymme till huvudmännen att laga efter läge i den aktuella situationen. Det kan vara att det behöver vara så, men Sveriges Skolledare anser att regelverket bör kompletteras med mer detaljerade anvisningar för "skola under kris" som kan bli tillämpliga vid extraordinära händelser där skolan ändå förväntas fungera i princip som vanligt fast under andra former.

¹ I rapporten används för enkelhetens skull begreppet rektorer för såväl de som svarat att de har befattningen rektor som de som svarat att de är biträdande rektorer med verksamhetsansvar.

Sådana riktlinjer skulle vara till stöd och hjälp för ansvariga huvudmän och rektorer och också bidra till att göra utbildningen mer likvärdig för eleverna.

- Huvudmännens kris- och säkerhetsplaner måste omfatta skolledarna. Som chefer för personalen och ansvariga för såväl elevernas trygghet som resultat är skolledarna navet i den lokala verksamheten. Utan en skolledare på plats fungerar sällan någonting särskilt bra. Att ha en plan (som självklart även åtföljs) även för skolledarens säkerhet och arbetsmiljö är en liten investering som betalar sig många gånger om genom en mer välfungerande verksamhet.

Undersökningen i korthet

- Två av fem rektorer (44 procent) rapporterar att deras arbetsgivare saknar eller har en bristande plan för säkerhet och krisberedskap.
- Hälften av rektorerna (50 procent) saknar tillräckligt stöd från sin arbetsgivare i frågor som rör säkerhet och krisberedskap.
- I vinstutdelande verksamheter svarar 17 procent att det saknas stöd över huvud taget från arbetsgivaren. I kommunal sektor och ideell sektor är motsvarande andel som helt saknar stöd 7 procent.
- Nära var fjärde rektor (23 procent) svarar att de inte omfattas av arbetsgivarens systematiska säkerhetsarbete.
- En av fem rektorer (21 procent) har blivit utsatta för hot eller våldshandling en eller flera gånger under det senaste året. Kvinnor är något mer utsatta än män – 13 procent av de kvinnliga skolledarna har blivit utsatta för hot eller våldshandling vid ett tillfälle de senaste 12 månaderna. Motsvarande siffra för män är 9 procent.

Inledning

Skolans funktionssätt under tider av kris eller i förlängningen krig har uppmärksammats allt mer på senare tid. Coronakrisen visade att det på många sätt saknades förberedelser för om, och i så fall hur, skolvardagen skulle förändras för att hantera de nya utmaningarna. Många skolledare vittnade om otydliga, och snabbt skiftande, direktiv att förhålla sig till. Ibland motsade myndigheter till och med varandra. Många skolchefer och skolledare tvingades försöka hitta lösningar på akut problematik utan att ha några rekommendationer att förhålla sig till. Pressen på skolledningen blev uppenbart mycket stark.

Det allt mer osäkra omvärldsläget har också aktualiserat frågan om skolans roll i ett försämrat säkerhetsläge, vid kriser orsakade av olika former av attacker exempelvis på infrastruktur eller vid ett fullskaligt krig.

Säkerhetsarbetet inkluderar givetvis även det mer numer lite mer etablerade arbetet mot hot och våld riktat mot skolledare, lärare eller elever, där gärningspersonerna ofta är elever eller vårdnadshavare med koppling till verksamheterna. Det kan i värsta fall handla om så kallade skolattacker, men också hot och våld som riktas mot en enskild person, till exempel en skolledare, och som är kopplat till skolledarens professionella uppdrag.

Förskolan och skolan är definierade som samhällsviktiga verksamheter som är nödvändiga för samhällets grundläggande behov, värden eller säkerhet. I oktober 2022 fick Skolverket rollen som beredskapsmyndighet vilket innebär att myndigheten har ett särskilt ansvar för att analysera sårbarheter och risker inom skolområdet och att systematiskt arbeta för att förskola och skola ska kunna fortsätta sina verksamheter även under kris och krig.

Skolverket och MSB har också sedan en tid tillbaka tagit fram stödmaterial kring systematiskt säkerhetsarbete i skola och förskola som skolchefer och skolledare kan använda som stöd för att vässa både sitt förebyggande arbete och få hjälp att agera snabbt och rätt vid akuta händelser. Skolverket och MSB erbjuder även utbildningar med fokus på säkerhetsarbete.

Regeringen har nyligen uppdaterat Förordning (1991:1195) om skolväsendet under krig och vid krigsfara med mera, som innehåller föreskrifter om skolans verksamhet vid sådana extraordinära händelser. Den riktar sig dock endast till den del av skolväsendet som en kommun eller region är huvudman för, och är också relativt övergripande samt lämnar stort utrymme till huvudmannen att agera självständigt utifrån lokala förhållanden.

Regeringen har därutöver precis tillsatt en utredning med uppdrag att se över och modernisera reglerna för skolväsendet vid extraordinära händelser såväl i fredstid, krigsfara eller krig. Utredaren ska redovisa sitt uppdrag senast 31 maj 2024. Av direktiven framgår att flera av de brister som Sveriges Skolledare identifierat finns med som uppdrag till utredaren, vilket är mycket bra. Utredaren ska exempelvis överväga vilket ansvar enskilda huvudmän bör ha vid krigsfara och krig. Även en översyn av möjligheterna för regeringen att besluta om undantag från skolförfattningarna vid extraordinära händelser i fredstid ingår i uppdraget, vilket också Sveriges Skolledare ställt krav på tidigare.

Säkerhet och krisberedskap i skolan – Sveriges Skolledares undersökning

Sveriges Skolledare har genomfört en enkätundersökning bland sina medlemmar där frågor om det lokala säkerhetsarbetet har ställts. Enkäten skickades till 11 851 skolledare som alla har uppdrag som chefer eller andra ledare inom utbildningsväsendet. 4 134 svarade på enkäten, vilket ger en svarsfrekvens på 35 procent. Undersökningen genomfördes mellan 24 april och 15 maj 2023.

Plan för arbetet med säkerhet och krisberedskap

Inledningsvis har vi ställt frågan om skolledarnas arbetsgivare har en plan för arbetet med säkerhet och krisberedskap inom organisationen.

Diagram 1: Andelen rektorer och biträdande rektorer som svarar att arbetsgivaren har en plan för arbetet med säkerhet och krisberedskap inom organisationen. Baserat på 3666 svar.

Denna fråga har bara gått till de som svarat att de har befattningen rektor eller biträdande rektor. Svaren visar att de flesta arbetsgivare har tagit tag i frågan och upprättat en plan, men samtidigt svarar hälften av rektorerna att det antingen inte finns någon plan eller att den har brister. 7 procent av rektorerna (244 rektorer) svarar att deras arbetsgivare inte har någon plan alls.

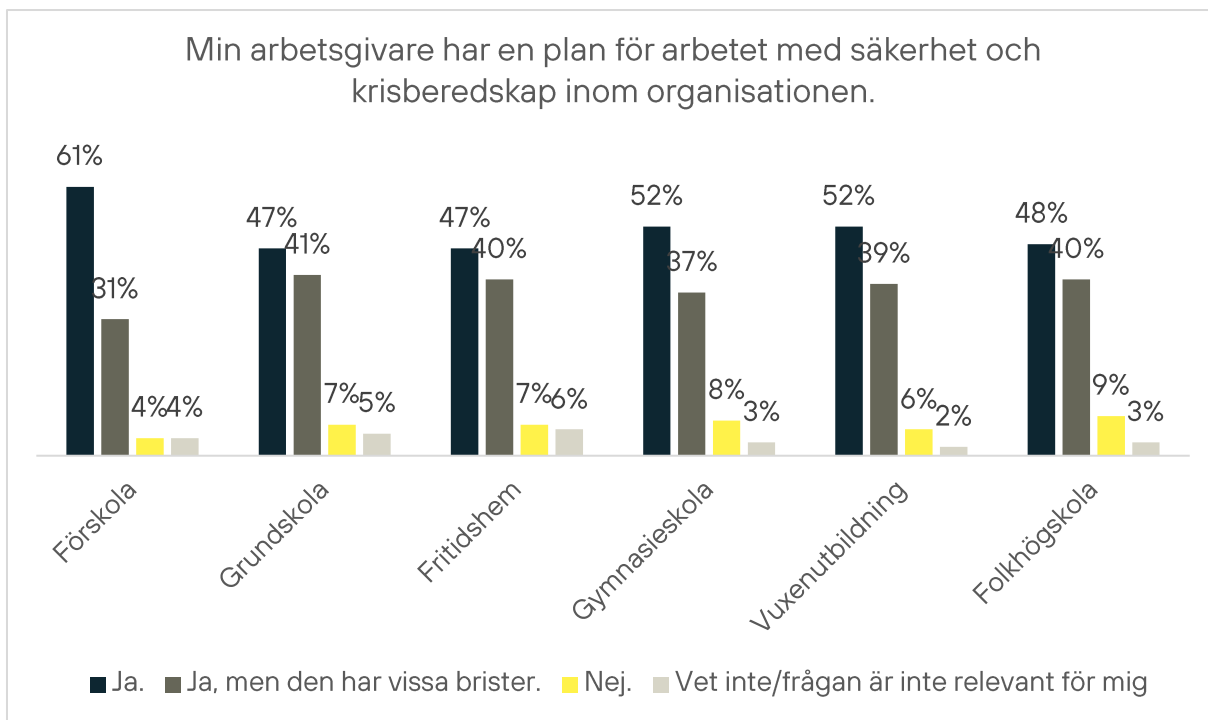

Diagram 2: Andelen skolledare (rektor, biträdande rektor, skolchef, förvaltningschef, områdeschef) som svarar att arbetsgivaren har en plan för arbetet med säkerhet och krisberedskap inom organisationen, uppdelat på verksamhetsområde. Baserat på 4 187 svar.

Diagrammet visar att det framför allt är i grundskolan som det brister, vilket naturligtvis är allvarligt eftersom det är där det största antalet barn finns. Samma låga siffra anges för fritidshemmen, som ju ofta är sammankopplade med en grundskola. Glädjande nog verkar man arbeta relativt bra med beredskapen inom förskolan, även om en knapp tredjedel av medlemmarna där också anger utvecklingsbehov.

Diagram 3: Andelen skolledare (rektor, biträdande rektor, skolchef, förvaltningschef, områdeschef) som svarat att arbetsgivaren har en plan för arbetet med säkerhet och krisberedskap inom organisationen, uppdelat på arbetsmarknadssektor. Baserat på 4 000 svar.

Diagrammet visar att skolor inom ideell sektor kommit längst i arbetet med säkerhet och krisberedskap. Där svarar 55 procent att arbetsgivaren har en plan utan brister. Å andra sidan är det fler inom vinstutdelande verksamheter som svarar att det helt saknas en plan – där svarar 14 procent att en plan saknas mot 6 procent i kommunal sektor och 11 procent i icke-vinstuttagande sektor.

Huvudmännens stöd i arbetet med säkerhet och krisberedskap

Förutom att ha en plan är det viktigt att skolledarna också känner ett stöd från sin arbetsgivare i arbetet med säkerhet och krisberedskap.

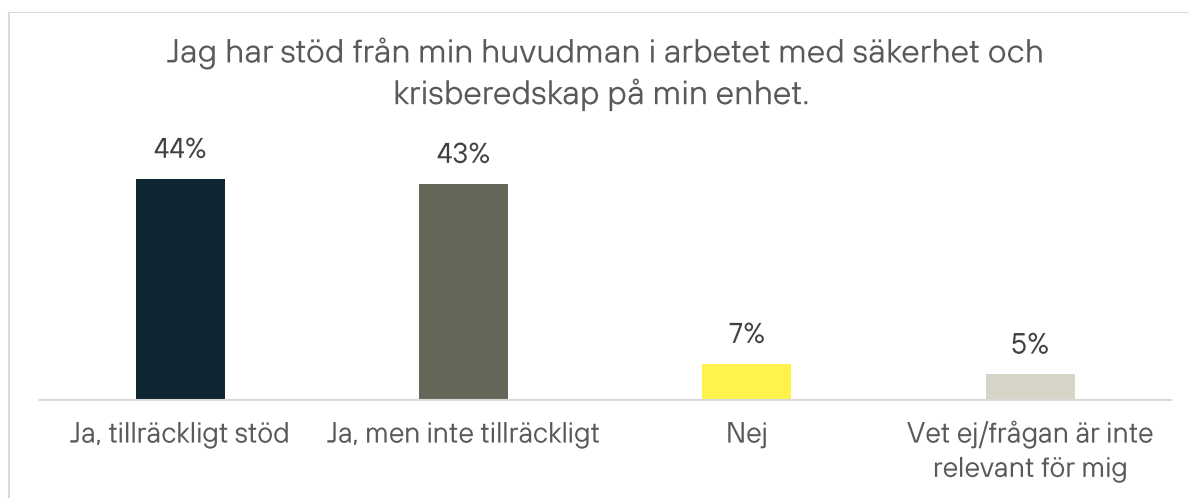

Diagram 4: Andelen rektorer och biträdande rektorer som svarat att de har stöd från sin arbetsgivare i arbetet med säkerhet och krisberedskap inom organisationen. Baserat på 3 670 svar.

Denna fråga har bara gått till de som svarat att de har befattningen rektor eller biträdande rektor. Även här ser vi att rektorerna bedömer att arbetsgivarna är aktiva i frågor om säkerhet och krisberedskap för att stötta sina medarbetare men att många ändå uppfattar att de blir lämnade åt sig själva i för hög utsträckning. 7 procent (270 rektorer) uppger att de inte får något stöd alls.

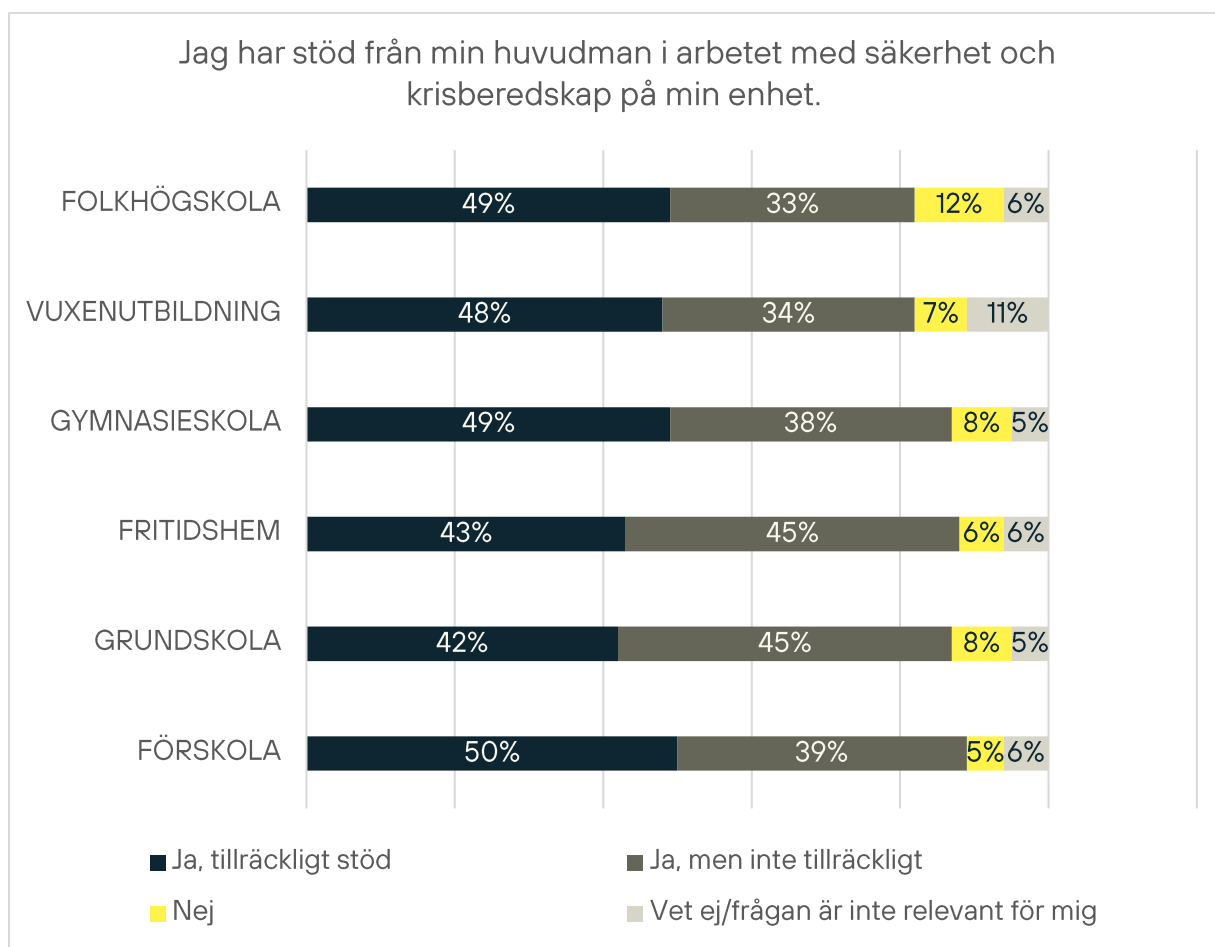

Diagram 5: Andelen skolledare (rektor, biträdande rektor, skolchef, förvaltningschef, områdeschef) som svarat att de har stöd från sin arbetsgivare i arbetet med säkerhet och krisberedskap inom organisationen, uppdelat på arbetsmarknadssektor. Baserat på 4 189 svar.

Även när det gäller detta ser vi att det framförallt är medlemmar med ansvar för grundskola/fritidshem som önskar mer aktivitet från sina huvudmän. Men den största andelen medlemmar som svarar nej på frågan finns i Folkhögskolesektorn.

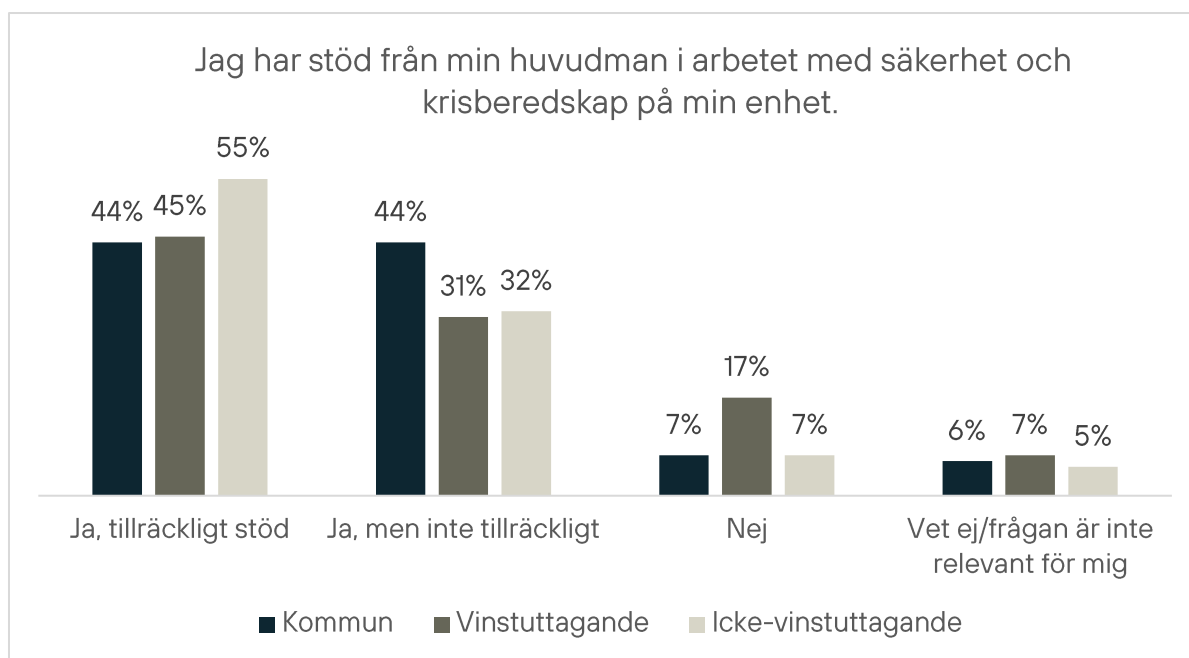

Diagram 6: Andelen skolledare (rektor, biträdande rektor, skolchef, förvaltningschef, områdeschef) som svarat att de har stöd från sin arbetsgivare i arbetet med säkerhet och krisberedskap inom organisationen, uppdelat på arbetsmarknadssektor. Baserat på 4 189 svar.

I ovanstående diagram visar vi bara kommunal och fristående sektor och har dessutom delat upp de fristående skolorna i en grupp där medlemmarna anger att huvudmannen är vinstutdelande, och en som inte är det.

Medlemmar i fristående ideell sektor upplever i högre utsträckning än sina kollegor i övriga sektorer att de har tillräckligt stöd från sina huvudmän i arbetet med säkerhet och krisberedskap på enheten. Det är flest skolledare i vinstutdelande verksamheter som svarar att stödet brister. I vinstutdelande verksamhet är det fler än dubbelt så många som inom andra sektorer som svarar att de saknar stöd från arbetsgivaren.

Systematiskt säkerhetsarbete

Skolledaren har en vital roll i det systematiska säkerhetsarbetet på den enskilda skolan. Allt för sällan säkerställer dock arbetsgivare att även skolledaren omfattas av det arbetet.

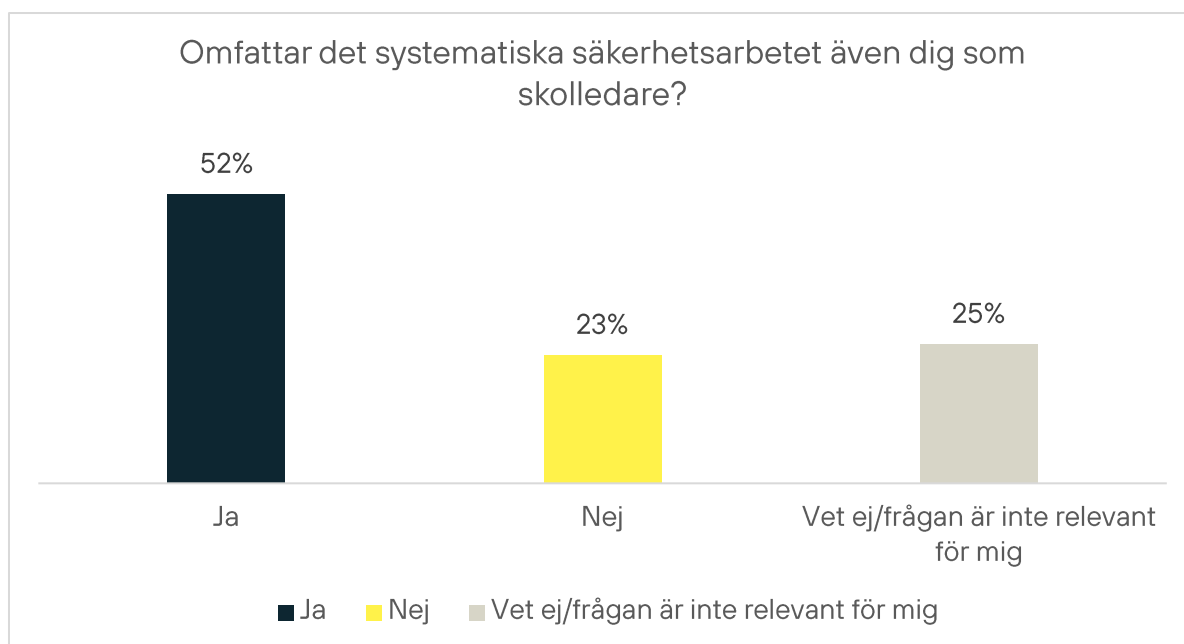

Diagram 7: Andelen rektorer och biträdande rektorer som svarat att det systematiska säkerhetsarbetet omfattar dem som skolledare. Baserat på 3 873 svar.

Denna fråga har bara gått till de som svarat att de har befattningen rektor eller biträdande rektor. Lite drygt hälften svarar att även de i rollen som rektor eller biträdande rektor omfattades av det systematiska säkerhetsarbetet. Ganska många har uppgett att de inte vet, eller att frågan inte är relevant för dem. Men nästan var fjärde rektor (23%) svarar att deras roll och uppgifter inte hanteras inom ramen för säkerhetsarbetet. Här behöver huvudmännen göra om och göra rätt.

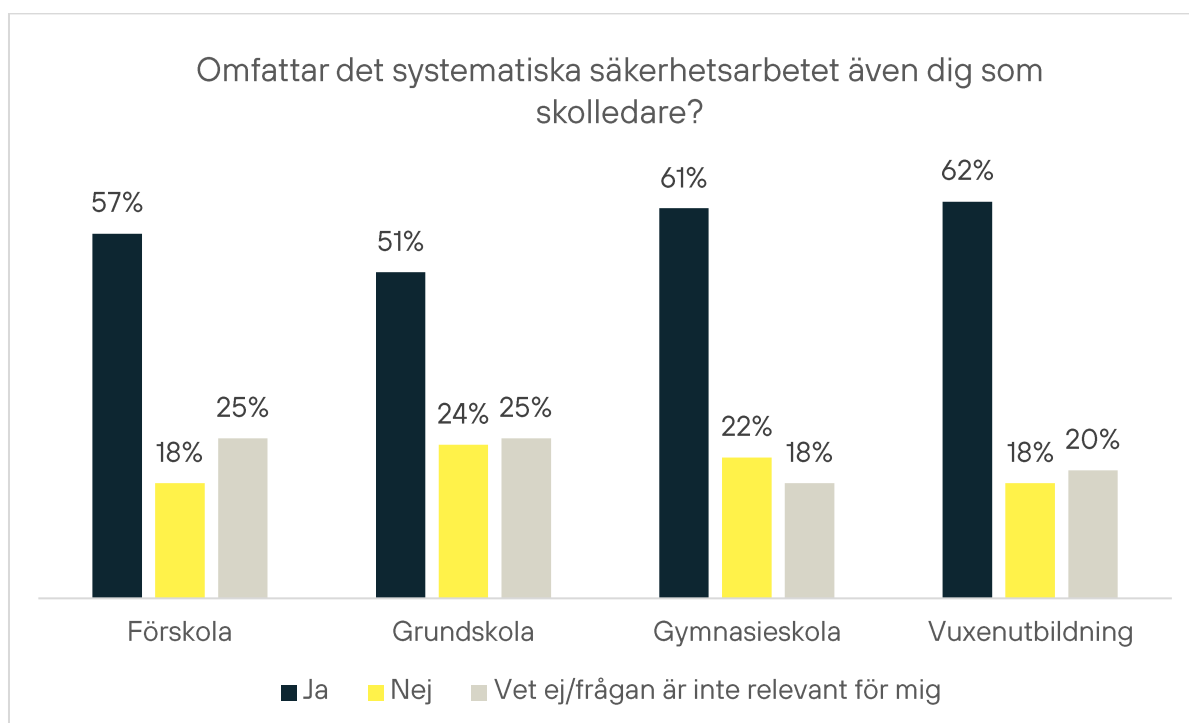

Diagram 8: Andelen skolledare (rektor, biträdande rektor, skolchef, förvaltningschef, områdeschef) som svarat att det systematiska säkerhetsarbetet omfattar dem som skolledare, uppdelat på arbetsmarknadssektor. Baserat på 4 188 svar.

Även här sticker tyvärr grundskolan ut som den verksamhetsform där det fungerar sämst. Och eftersom det är den verksamhetsform där de flesta skolledare arbetar är det illavarslande.

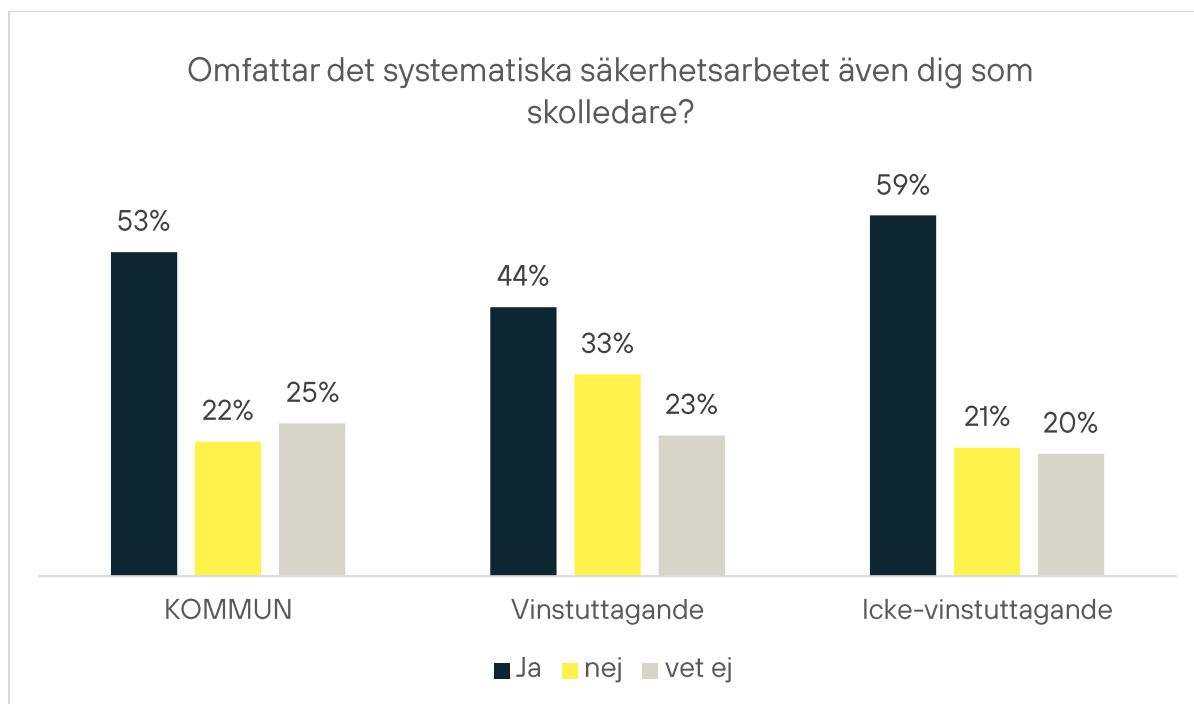

Diagram 9: Andelen skolledare (rektor, biträdande rektor, skolchef, förvaltningschef, områdeschef) som svarat att det systematiska säkerhetsarbetet omfattar dem som skolledare, uppdelat på arbetsmarknadssektor. Baserat på 4 103 svar.

Jämför man huvudmän inom kommunal och fristående sektor svarar fler inom den fristående sektorn Ja på ovanstående fråga (kommunal sektor 53%, fristående sektor 57%). Delar man upp svaren från medlemmar i fristående sektor mellan de som anger att deras huvudman regelbundet delar ut vinst och de som svarar att huvudmannen inte gör det, blir bilden en annan. Inom den del av den fristående sektorn som delar ut vinst regelbundet svarar en tredjedel av medlemmarna att det systematiska säkerhetsarbetet inte omfattar dem.

Hot och våld

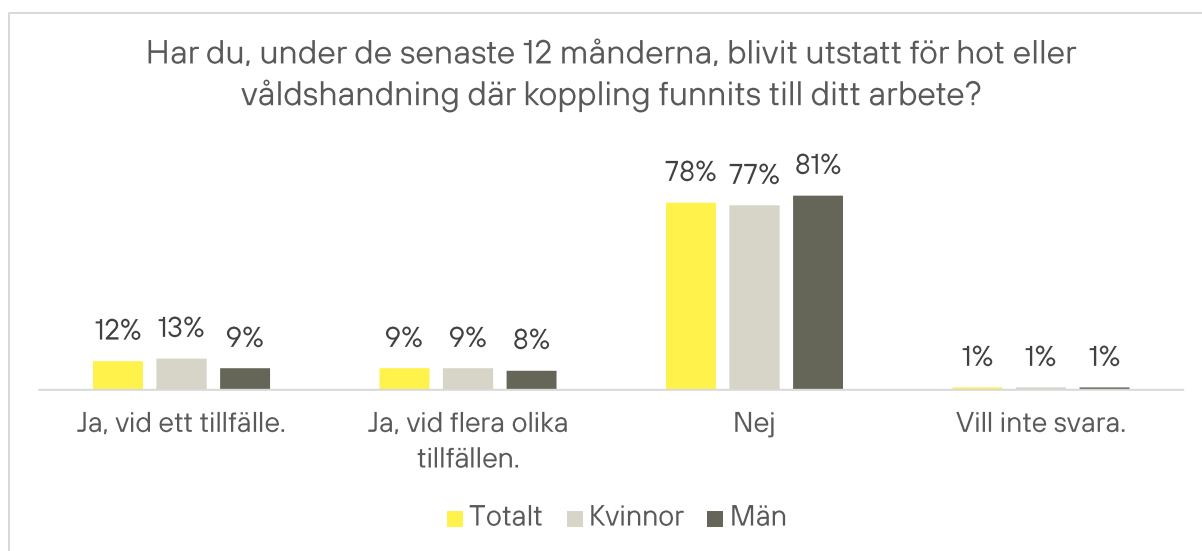

Diagram 10: Andelen skolledare (rektor, biträdande rektor, skolchef, förvaltningschef, områdeschef) som svarat att de blivit utsatta för hot eller våldshandling där koppling funnits till arbetet. Baserat på 3 674 svar.

Denna fråga har gått till alla medlemmar. Det är 21 procent som svarar att de blivit utsatta för hot eller våldshandling vid minst ett tillfälle under de senaste 12 månaderna. Kvinnor är något mer utsatta än män, 13 procent av de kvinnliga skolledarna har blivit utsatta för hot eller våldshandling vid ett tillfälle de senaste 12 månaderna. Motsvarande siffra för män är 9 procent. Andelen som blivit utsatt vid flera olika tillfällen är nästan lika hög oavsett kön.

**SVERIGES
SKOLLEDARE**